

ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่องในพระราชพิธี

ความเป็นมาของพระราชพิธี

พระราชพิธี เป็นสิ่งที่มีอยู่ควบคู่กับสถาบันพระมหากษัตริย์ไทย มาตั้งแต่โบราณ และพระราชพิธีเริ่มมีบทบาทสำคัญ ในราชสำนักตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือ การที่กรุงศรีอยุธยาตีอาณาจักรเขมร ได้ทำให้รับแนวคิดเทวราชจากเขมรมาใช้ แนวคิดดังกล่าวทำให้ สถาบันพระมหากษัตริย์เปลี่ยนสถานะจาก "พ่อขุน" มาเป็น "สมมุติเทพ" หรือ "เทวราชา" และธรรมเนียมปฏิบัติเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ก็ได้รับอิทธิพลมาจากเขมร เช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นการมีพราหมณ์เป็นผู้ปฏิบัติพิธีกรรมของราชสำนัก การมีราชาศัพท์ เครื่องราชกกุธภัณฑ์ และการมีพระราชพิธีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ ธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่แสดงถึงความแตกต่างทางสถานะของพระมหากษัตริย์กับสามัญชน

พระราชพิธี นอกจากจะเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึง สถานะของพระมหากษัตริย์แล้ว พระราชพิธียังเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึง บทบาทหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์อีกด้วย เช่น บทบาทหน้าที่ทางการป้องกันประเทศ และบทบาทหน้าที่ต่อประชาชน เป็นต้น

การตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยต่อมา เท่ากับเป็นการย้ายราชธานี จากอยุธยามาไว้ที่กรุงเทพฯ (วิทยา สุจริตชนารักษ์, 2532) จะเห็นได้จากการที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกรัชกาลที่ 1 ได้สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์โดยยึดแบบอย่างจากกรุงศรีอยุธยา แม้กระทั่งการสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามซึ่งเป็นวัดคู่พระบรมมหาราชวัง และเป็นวัดที่ใช้ในการพระราชพิธี ก็สร้างขึ้นโดยเลียนแบบจากวัดพระศรีสรรเพชญ์ในกรุงศรีอยุธยา จนมีการเรียกชื่อกันอย่างสับสนระหว่างวัดพระแก้วกับวัดพระศรีสรรเพชญ์

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่ากรุงรัตนโกสินทร์ยังคงสภาพของความต่อเนื่องจากกรุงศรีอยุธยา และแนวคิดเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จึงเท่ากับเป็นการรับเอาแนวคิดตามกรุงศรีอยุธยามาใช้ ในทำนองเดียวกัน การพระราชพิธีต่างๆ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็มีความต่อเนื่องมาจากกรุงศรีอยุธยาด้วย

ความต่อเนื่องของพระราชพิธี มีมาจนกระทั่งถึงช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองปี พ.ศ. 2475 ก่อนหน้านั้น มีการเปลี่ยนแปลงบ้างในรายละเอียดของพิธีกรรม ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับยุคสมัยของรัชกาลต่าง ๆ แต่ในการศึกษานี้มุ่งที่จะศึกษาการเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่องของพระราชพิธีที่เกิดขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เพราะมีนัยทางการเมืองอยู่ด้วย ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดต่อไป

ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่องของพระราชพิธี

การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความสำคัญต่อการเมืองการปกครองไทยมาก ถึงแม้ว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นมิได้ก่อให้เกิดการแปรสภาพอย่างจริงจังของโครงสร้างของระบบการเมืองก็ตาม (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2519) แต่การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ ก็นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางอำนาจของพระมหากษัตริย์ กล่าวคืออำนาจของพระองค์ถูกตัดทอนลงไปเกือบหมดสิ้นและถูกจำกัดโดยรัฐธรรมนูญ โดยที่พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 ในมาตราที่ 1 ระบุว่า "อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย" และ ในมาตราที่ 2 กำหนดให้ กษัตริย์ สภาผู้แทนราษฎร คณะกรรมการราษฎร และศาล เป็นผู้ใช้อำนาจสูงสุดแทนราษฎร และเมื่อได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 แล้ว ก็ยังยืนยันว่า "อำนาจอธิปไตยย่อมมาจากปวงชนชาวสยาม" และไม่ยอมให้พระเจ้าอยู่หัวทรงใช้อำนาจต่อไปได้อีก โดยกำหนดว่า "พระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุข ทรงใช้อำนาจนั้นแต่โดยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ" และเป็นเช่นนี้มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน (วิทยา สุจริตชนารักษ์, 2532)

อำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 นอกจากถูกจำกัดโดยรัฐธรรมนูญแล้ว ยังถูกจำกัดโดย การลดบทบาทและความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ลงอีกด้วย เห็นได้จากภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง พระราชพิธีหลายอย่างถูกยกเลิกไป ซึ่งนับว่าเป็นการตัดทอนความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ลง พระราชพิธีที่ถูกยกเลิกไป ได้แก่ พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ทำให้อำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ถูกจำกัดลง ในขณะที่เดียวกันอำนาจรัฐก็ขยายขอบเขตกว้างขวางขึ้น รัฐเข้ามามีบทบาทต่อชีวิตของคนในประเทศมากขึ้น สถาบันทางการเมือง ก็เข้ามามีบทบาทมากขึ้น เช่น รัฐสภา พรรคการเมือง สภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ถู้อได้ว่า เป็นช่วงที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญอย่างแท้จริง เนื่องจาก การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นั้น อยู่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 และหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองได้เพียง 2 ปี เท่านั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ก็ทรงสละราชสมบัติในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 และต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลรัชกาลที่ 8 ก็เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ในขณะที่มีพระชนมายุเพียง 8 ปี 5 เดือน กับ 11 วันเท่านั้น จึงต้องมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทำหน้าที่พระมหากษัตริย์ ในระบอบประชาธิปไตย และพระองค์ก็เสด็จไปศึกษาต่อที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้เสด็จนิวัตเยือนประเทศไทย 2 ครั้ง ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2481 เป็นเวลา 2 เดือน ครั้งที่สอง พ.ศ. 2488 และพระองค์ก็ถูกลอบปลงพระชนม์ เสด็จสวรรคตโดยที่ยังมิได้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 จึงถือได้ว่าเป็นพระมหากษัตริย์ หลังสมบูรณาญาสิทธิราชอย่างแท้จริง ในรัชสมัยของพระองค์นั้น ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และสถาบันพระมหากษัตริย์ต้องมีการปรับตัวอย่างมากมาย โดยเฉพาะการลดอำนาจหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ลง เพื่อให้สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย พระราชพิธีก็ต้องมีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวไปด้วยตามสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ ในขณะที่สถาบันต่าง ๆ ที่เป็นสัญลักษณ์ของระบอบประชาธิปไตย เช่น พรรคการเมือง รัฐสภา สภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น ต่างก็มีบทบาททางการเมืองมากขึ้น

ถึงแม้ว่าจะมีการตัดทอนอำนาจของสถาบันเป็นพระมหากษัตริย์ลง แต่อำนาจของพระมหากษัตริย์นั้นมีพื้นฐานที่มาอันยาวนานหลายศตวรรษ และอำนาจพื้นฐานนั้น ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงในประเด็นหลักเลย (วิทยา สุจริตธนารักษ์, 2532) ทำให้สภาพภาพของสถาบันพระมหากษัตริย์ยังคงอยู่อย่างสมบูรณ์ พระราชพิธีก็เช่นเดียวกัน ถึงแม้ว่าในบางพระราชพิธี จะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย แต่การที่ยังถือปฏิบัติพระราชพิธีนั้นอยู่อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ย่อมหมายความว่าพระราชพิธีนั้นมีความสำคัญ และความสำคัญของพระราชพิธี ก็หมายถึง ความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วย เพราะพระราชพิธีเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่ง ที่ใช้เป็นสื่อในการส่งผ่านความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ไปยังประชาชน พระราชพิธีบ่งบอกถึง สถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ พระราชพิธีแสดงถึงบทบาทหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 2 และบทที่ 3 ยิ่งไปกว่านั้น พระราชพิธียังแสดงถึงการดำรงอยู่ของสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันด้วย

การดำรงอยู่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมไทย เนื่องจากสังคมไทยมีความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขมาตลอด ในความเป็นประมุขของพระมหากษัตริย์ไทยนั้น มิใช่เป็นเพียงประมุขรัฐทางพิธีการเท่านั้น แต่พระมหากษัตริย์ยังมีบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ มากมาย เช่น พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำของชาติ เป็นจอมทัพไทย เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน เป็นผู้นำความเจริญและความมั่นคงมาสู่ชาติ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ คือ แนวคิดเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เป็นความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของไทย ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้วก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของสถาบันพระมหากษัตริย์ ก็เป็นการเปลี่ยนแปลงทางอำนาจหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์เท่านั้น แต่แนวคิดเหล่านี้ยัง

คงอยู่ในความรู้สึกของคนไทยอย่างต่อเนื่องมาตลอด นั้นหมายความว่า พระมหากษัตริย์ยังคงมีบทบาทเหล่านี้อยู่ ถึงแม้ว่าอำนาจหน้าที่จะลดลงแล้วก็ตามตังจะเห็นได้จากการที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชภารกิจในการพัฒนาประเทศ พระราชภารกิจทางการป้องกันประเทศ หรือการที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระบรมราชโองการในโอกาสต่าง ๆ ก็ล้วนแสดงให้เห็นบทบาทของพระมหากษัตริย์ที่มีต่อบ้านเมือง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด คือ เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ความรุนแรงขึ้นในชาติ ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์เมื่อ 14 ต.ค. 2516 และ 17-20 พ.ค. 2535 พระมหากษัตริย์ก็ทรงระงับเหตุรุนแรงได้ แสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงตระหนักถึงบทบาทที่มีต่อประเทศชาติ และนอกจากนั้น ยังแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนอยู่อย่างไม่เสื่อมคลาย

ความต่อเนื่องของพระราชพิธีในสมัยรัชกาลที่ 9 เป็นความต่อเนื่องในเนื้อหา หรือสาระของพระราชพิธี ซึ่งเป็นสาระที่สะท้อนถึงแนวคิดเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ในด้านต่าง ๆ ตัวอย่างเช่นแนวคิดเรื่อง บทบาทหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในด้านการป้องกันประเทศ

คำว่า "พระมหากษัตริย์" แปลตรง ๆ แล้ว หมายความว่า การเป็นนักรบหรือจอมทัพผู้ยิ่งใหญ่ มีหน้าที่เป็นผู้นำทางทหารออกรบในยามสงคราม และมีหน้าที่ให้ความคุ้มครองปลอดภัยแก่ประเทศชาติและประชาชน ในยามที่ประเทศชาติถูกรุกราน (กนก วงษ์ตระหง่าน, 2531) ดังนั้น บทบาทหน้าที่ในด้านการป้องกันประเทศจึงเป็น บทบาทหน้าที่โดยตรงของพระมหากษัตริย์ ซึ่งแนวคิดนี้ก็สะท้อนออกมาทางพระราชพิธีต่าง ๆ ในสมัยอยุธยา มีพระราชพิธี, พิธี และการปฏิบัติ เพื่อเสริมกำลังใจในการทำสงครามอยู่มากมาย เนื่องจากในสมัยอยุธยา มีสงครามหลายครั้ง ขวัญและกำลังใจของทหารก็เป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการที่จะได้รับชัยชนะ พระราชพิธีที่สำคัญได้แก่ "พระราชพิธีตัดไม้ข่มนาม" ซึ่งเป็นพระราชพิธีที่ได้ประสาคติความเชื่อดั้งเดิม ทั้งคติพราหมณ์และคติพุทธ เข้า

มาประกอบเป็นรูปแบบวิถีปฏิบัติ และทุกคติได้ดัดแปลงให้สอดคล้องส่งเสริมกันบนรากฐานของคติไสยเวท (สุภาพรณ ฦ บางช้าง, 2535) ใจความสำคัญของพระราชพิธีอยู่ที่การผูกไม้นามข้าศึก กับต้นกล้วยที่มีรูปปั้นข้าศึกที่ผ่านการปลุกเสกแล้วอยู่ข้างในไว้ด้วยกัน และหลังจากผ่านพิธีทางพราหมณ์กับพุทธเสร็จแล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชโองการให้ผู้แทนพระองค์ฟันต้นไม้ศัตรูที่ต้นกล้วยให้ต้องรูปต้อนามข้าศึก ให้ขาด 3 ที แล้วเหยียบกระบี่สามที (สุภาพรณ ฦ บางช้าง, 2535) จะเห็นว่าพระราชพิธีนี้สร้างความอึกเขิมและสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ทหารในการออกรบ

นอกจากพระราชพิธีตัดไม้ชื่อนามแล้ว ยังมีพิธีและการปฏิบัติอื่น ๆ อีก เช่น ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระสังฆราชพนรัตน์ได้ทรงประพรมน้ำพระพุทธรูปแก่เหล่าทหารด้วยพระองค์เอง เป็นต้น

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ถึงแม้ว่าพระราชพิธีและพิธีต่าง ๆ เหล่านี้ได้หมดไปแล้ว ประกอบกับพระมหากษัตริย์ไม่ได้ออกรบด้วยพระองค์แล้ว แต่แนวคิดเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ในด้านการป้องกันประเทศยังคงอยู่ โดยที่พระมหากษัตริย์ ยังคงมีบทบาทหน้าที่ในการสร้างขวัญและกำลังใจให้ทหารและข้าราชการอยู่เหมือนเดิม แต่วิธีการได้ปรับเปลี่ยนไปให้เหมาะสมกับยุคสมัย กล่าวคือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ แก่ผู้ปฏิบัติราชการที่มีความดีความชอบ ซึ่งในสมัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 นี้ ได้พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี ประกอบกับมีพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา และนอกจากนั้น ยังพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า ในพระราชพิธีฉัตรมงคล ซึ่งการพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า นี้ เริ่มมีขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 และได้ถือปฏิบัติมาตลอด จนถึงปัจจุบัน *

* รายละเอียดเกี่ยวกับเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีและเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า ได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 2 และ บทที่ 3

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า พระราชพิธีในสมัยรัชกาลที่ 9 มีความต่อเนื่องในแนวคิดจากพระราชพิธีในสมัยโบราณ ถึงแม้ว่ารูปแบบของพระราชพิธีจะเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม

อนึ่ง การที่พระราชพิธีฉัตรมงคลเป็นพระราชพิธีที่ถือปฏิบัติมาตลอดไม่เคยยกเลิกเลย ถึงแม้ว่าจะเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วก็ตามย่อมถือเป็นความต่อเนื่องของพระราชพิธีอย่างหนึ่ง นั้นหมายความว่าพระราชพิธีฉัตรมงคล เป็นพระราชพิธีที่มีความสำคัญ เพราะเป็นพระราชพิธีที่เฉลิมฉลอง วันครบรอบการเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษก และมีการสมโภชพระมหาเศวตฉัตร และเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์ อันเป็นเครื่องหมายแห่งพระมหากษัตริย์ พระราชพิธีฉัตรมงคล จึงเป็นพระราชพิธีที่เฉลิมฉลองให้กับพระมหากษัตริย์โดยตรง และการที่พระราชพิธีนี้ไม่เคยยกเลิกเลย ย่อมแสดงให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ไม่ได้ทำให้สถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์เปลี่ยนแปลงไปในความรู้สึกของคนไทย หรือในอีกแง่หนึ่งคือ สถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ยังเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมไทย

ความต่อเนื่องในแนวคิดด้านอื่นๆ ของสถาบันพระมหากษัตริย์ก็ปรากฏในพระราชพิธีสมัยรัชกาลที่ 9 ด้วย เช่น แนวคิดเรื่องบทบาทหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ด้านศาสนา

สถาบันพระมหากษัตริย์กับศาสนา มีความผูกพันกันอย่างใกล้ชิดแน่นแฟ้นมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย กำเนิด ที่มา และภาระหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ล้วนแต่เป็นสิ่งที่อธิบายด้วย หรือ ผูกติดอยู่กับความเชื่อทางพุทธศาสนาทั้งสิ้น (สมบัติ จันทรวงศ์, 2531) หลักความเชื่อทางพุทธศาสนาอย่างหนึ่งที่พระมหากษัตริย์ไทยทุกยุคทุกสมัยยึดถือตรงกัน ก็คือ พระมหากษัตริย์ทรงมีภาระหน้าที่ในการเป็นผู้อุปถัมภ์ศาสนา ทำนุบำรุงพุทธศาสนา แนวคิดนี้ได้ปรากฏให้เห็นในพระราชพิธีต่าง ๆ ทางศาสนา เช่น พระราชพิธีอาชาตมาส หมายถึงประเพณีปฏิบัติของพระเจ้าแผ่นดินในวันเข้าพรรษา ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยแล้ว

ในสมัยสุโขทัย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงบำเพ็ญพระราชกุศล โดยการถวายบริหารสมณะ เช่น เติงย ที่นั่ง เสื่อ เป็นสังฆทาน และ ถวายผ้า วิสาขาสีกพัสดร์ สลากภัต ตีลานภัต และประทีป เทียนพรรษา บูชาพระพุทธรูป พระพุทธรูปนิมากร พระปริยัติธรรม (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2516)

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าแผ่นดินทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ ในวันเข้าพรรษา 3 ประการ คือ

1. ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลบวชนาค เป็นพระภิกษุบ้าง สามเณรบ้าง รวมจำนวนเท่าพระชนมายุ
2. มีการมหรสพสมโภชพระพุทธรูปสุริท (คือพระพุทธรูปสี่หิ้งค์)
3. ทรงหล่อเทียนพรรษาจวบพระหัตถ์แล้วในวันขึ้น 15 ค่ำส่งไปถวาย เป็นพุทธบูชา ตามพระอารามทั้งในกรุง และหัวเมือง (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2535)

ส่วนในสมัยรัตนโกสินทร์ มีการทรงผนวชเจ้านาย ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพิ่มเข้ามาด้วย การทรงผนวชเจ้านายพระองค์แรก คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลหล่อเทียนพรรษา ซึ่งมี 2 ประเภท คือ เทียนสลัก สำหรับทรงพระราชอุทิศไปจุดบูชาพระรัตนตรัยตามพระอารามหลวง และปูชนียสถานต่าง ๆ รวม 47 แห่ง และประเภทที่สอง คือ เทียนหล่อ สำหรับ ทรงพระราชอุทิศไปจุดบูชาพระรัตนตรัยตามพระอารามหลวง และปูชนียสถานสำคัญ รวม 26 แห่ง (สำนักนายกรัฐมนตรี้, 2524)

นอกจากนั้น ในวันพระขึ้น 8 ค่ำ เดือน 8 ก่อนเทศกาลเข้าพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทรงผนวชพระบรมวงศานุวงศ์ และอุปสมบทนาคหลวง อีกด้วย (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2524)

จะเห็นได้ว่า บทบาทหน้าที่ในการอุปถัมภ์และทำนุบำรุงศาสนาเป็นบทบาทหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ตั้งแต่สมัยสุโขทัย และแนวคิดนี้ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ยังได้บำเพ็ญพระราชกุศล เนื่องในวันสำคัญทางพุทธศาสนาอื่น ๆ อีก เช่น การพระราชกุศลมาฆบูชา ซึ่งเริ่มมีขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระราชกุศลวิสาขบูชา ที่มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยแล้ว

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า พระราชพิธีในสมัยรัชกาลที่ 9 มีความต่อเนื่องทางแนวคิดเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ มาจากพระราชพิธีในอดีต ไม่ว่าจะเป็น แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในด้านการป้องกันประเทศ และบทบาทหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในด้านศาสนา เป็นต้น ส่วนบทบาทหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในด้านอื่น ๆ นั้น ก็มีความต่อเนื่องในแนวคิดเช่นเดียวกัน แต่ในด้านประเพณีการปฏิบัติบางอย่างได้เปลี่ยนไป ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ซึ่งเห็นได้ชัดในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เป็นพระราชพิธีโบราณที่มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย และได้ถือปฏิบัติต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ จนกระทั่งได้ยกเลิกพระราชพิธีในปี พ.ศ. 2479 หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง และได้รื้อฟื้นขึ้นใหม่อีกครั้งในปี พ.ศ. 2503 และถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน การยกเลิกและรื้อฟื้นพระราชพิธีนี้ต่างก็มีนัยทางการเมืองอยู่ด้วย ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ส่งผลให้สถาบันพระมหากษัตริย์ลดบทบาทลง อำนาจของพระมหากษัตริย์ถูกจำกัดด้วยรัฐธรรมนูญ สถาบันพระมหากษัตริย์ ไม่ได้รับการยกย่องเชิดชูเท่าที่ควร พระราชพิธีหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ถูกจำกัดลง พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ก็เป็นพระราชพิธีหนึ่งที่ถูกละเลิกล้างหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง การยกเลิกพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญนี้ เท่ากับเป็นตัดทอนความสำคัญ ของสถาบันพระมหากษัตริย์ลงด้วย เพราะในพระราชพิธีนี้พระมหากษัตริย์จะมีบทบาทของการเป็นผู้นำราษฎร ในการประกอบอาชีพทางการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนไทย และนอกจากนั้น พระมหากษัตริย์ยังมีบทบาทในการเสริมสร้างกำลังใจให้ราษฎรประกอบอาชีพการเกษตรของตน ซึ่งบทบาทเหล่านี้ทำให้พระมหากษัตริย์มีความสำคัญต่อราษฎรมาก เพราะอาชีพทางการเกษตรเป็นอาชีพที่ต้องอาศัยปัจจัยทางธรรมชาติที่ไม่สามารถควบคุมได้ กำลังใจจากพระมหากษัตริย์จึงเป็นสิ่งสำคัญต่อเกษตรกร และเมล็ดข้าวเปลือกที่ใช้หว่านในพระราชพิธีก็เป็นสิริมงคลสำหรับราษฎรที่เก็บไป ดังนั้น การยกเลิกพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ จึงเป็นการลดความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ลงอย่างเห็นได้ชัด

ในปี พ.ศ. 2503 พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญได้รับการฟื้นฟูขึ้นอีก ซึ่งขณะนั้นอยู่ในช่วงที่ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี และจอมพลสฤษดิ์ เห็นว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกไม่เหมาะกับเมืองไทย ต้องการหันกลับไปสู่การปกครองแบบไทย คือแบบพ่อปกครองลูก หรือเป็นประชาธิปไตยแบบไทย แนวคิดทางการปกครองนี้เป็นสาเหตุหลักที่ จอมพล สฤษดิ์ ใช้ในการทำรัฐประหาร เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501

ภายใต้การปกครองของ จอมพล สฤษดิ์ นั้น จอมพล สฤษดิ์ มุ่งมั่นที่จะสร้างระบอบการปกครองที่เหมาะสมกับเมืองไทยขึ้น การกลับไปส่งเสริมสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงเป็นสิ่งที่เหมาะสม และตั้งอยู่บนรากฐานของระบวัติศาสตร์ และขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีของไทย และนอกจากนั้น การแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ยังเป็นการสร้าง ความชอบธรรมแห่งอำนาจ (political legitimacy) ให้กับคณะปฏิวัติได้อีกด้วย (ดู ทักษิณ เฉลิมเตียรณ, 2519)

การรื้อฟื้นพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ก็เป็นวิธีหนึ่งในการส่งเสริมสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่การนำพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญกลับมาครั้งนี้ มีข้อควรสังเกตอยู่ว่า นอกจากจะเป็นการส่งเสริมสถาบันพระมหากษัตริย์แล้ว พระราชพิธีนี้ยังมีความเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมทาง เศรษฐกิจ สังคม อีกด้วย กล่าวคือ ในสมัย จอมพลสฤษดิ์ นั้นมีการเร่งพัฒนาประเทศ เร่งพัฒนาเศรษฐกิจ และความกินดีอยู่ดีของประชาชน โดยสภาพัฒนาได้ร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรก พ.ศ. 2504-2508 ซึ่งอยู่ในช่วงที่ใกล้เคียงกับการรื้อฟื้นพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ และพระราชพิธีนี้ก็เป็นพระราชพิธีที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากินของประชาชน มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการกสิกรรมของราษฎร การที่พระมหากษัตริย์ให้ความสำคัญกับพระราชพิธีนี้ จึงเป็นการสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้กับราษฎรด้วย ประกอบกับ การที่ข้าวเป็นสินค้าหลัก และเป็นพืชเศรษฐกิจของไทย พระราชพิธีนี้จึงเท่ากับเป็นการสนองนโยบายพัฒนาประเทศไปด้วย

บทบาทของพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในพระราชพิธี จึงขยายขอบเขตมากขึ้น จากในสมัยสุโขทัยและอยุธยา ที่บทบาทของพระมหากษัตริย์ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับศาสนาเท่านั้น แต่ในสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 9 บทบาทของพระมหากษัตริย์ในพระราชพิธี ขยายไปมีความสำคัญทาง เศรษฐกิจ สังคม มากขึ้น

พระราชพิธีจะดำรงอยู่ได้นั้น จึงขึ้นอยู่กับ การที่พระราชพิธีมีความสัมพันธ์กับ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง พระราชพิธีต้องมีการปรับเปลี่ยน หรือขยายขอบเขตของรูปแบบ ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทาง เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความต้องการของประชาชน

พระราชพิธีในสมัยรัชกาลที่ 9 มีการปรับรูปแบบเพื่อให้สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย อยู่หลายพระราชพิธี ดังที่จะกล่าวรายละเอียดต่อไป

เมื่อระบอบการปกครอง เปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบประชาธิปไตย สถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ของระบอบประชาธิปไตย ก็มีบทบาทมากขึ้น การปรับตัวของที่สำคัญของพระราชพิธี คือการมีสถาบันทางการเมืองเหล่านั้นเข้าร่วมในพระราชพิธีด้วย ตัวอย่างเช่น

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก เป็นพิธีสำคัญที่แสดงฐานะและการยอมรับพระเจ้าแผ่นดินโดยสมบูรณ์ คำว่า "อภิเษก" หมายถึงการแต่งตั้งด้วยวิธีการรดน้ำ (สุภาพรณ ณ บางช้าง, 2535) ดังนั้น "น้ำอภิเษก" จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในพระราชพิธีนี้ ในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 พราหมณ์เป็นผู้ถวายน้ำอภิเษก น้ำพระมหาสังข์และน้ำเทพมนต์ ในสมัยรัชกาลที่ 4 ราชบัณฑิตเป็นผู้ถวายน้ำอภิเษก พราหมณ์พิธีเป็นผู้ถวายน้ำพระมหาสังข์ และพราหมณ์พฤติบาท เป็นผู้ถวายน้ำเทพมนต์ และราชบัณฑิตประจำแต่ละทิศ ถวายพระพร ถวายแว่นแคว้นแดนดิน

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ได้มีการปรับเปลี่ยนประเพณีการปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือ ผู้ถวายน้ำอภิเษกนั้น เปลี่ยนเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรส่วนผู้ถวายน้ำพระมหาสังข์ และน้ำเทพมนต์ เป็นพราหมณ์ และในสมัยรัชกาลที่ 9 นี้ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ถวายน้ำอภิเษกแต่ละทิศ ก็ได้กล่าวคำถวายพระพรและถวายดินแดนแต่ละทิศเหมือนแต่ก่อน เปลี่ยนมาเป็นการถวายพระพรรวบยอดภายหลังแทน คือ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับน้ำอภิเษกครบทั้ง 8 ทิศแล้ว ก็เสด็จมาประทับทางทิศบูรพาอีกครั้งหนึ่งแล้วประธานวุฒิสภาก็ถวายพระพรเป็นภาษามคธ และประธานสภาผู้แทนราษฎรก็ถวายพระพรเป็นภาษาไทย

การเสด็จออกมหาสมาคมในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนั้น ในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 เหล่ามุขมาตยาและเสนาบดีจตุสดมภ์ เป็นผู้กล่าวคำกราบบังคมทูลถวายสรรพสมบัติแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในสมัยรัชกาลที่ 6 ไม่มีการกราบบังคมทูลถวายสรรพสมบัติ แต่ให้เสนาบดีที่ดำรงตำแหน่งนานกว่าผู้อื่นรับฉันทานุมัติ กราบบังคมทูลในนามพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดี และข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งปวง และข้อความที่กราบบังคมทูลก็เปลี่ยนเป็นถวายพระพรชัยมงคลแสดงความจงรักภักดีแทน ในสมัยรัชกาลที่ 7 ผู้ที่ถวายพระพรชัยมงคลเปลี่ยนเป็นพระบรมราชวงศ์ผู้ใหญ่ ส่วนในสมัยรัชกาลที่ 9 นั้นนายกรัฐมนตรี เป็นผู้ถวายพระพรชัยมงคลในนามของคณะรัฐมนตรีและข้าราชการฝ่ายทหาร พลเรือน และประธานรัฐสภาเป็นผู้ถวายพระพรชัยมงคลในนามของประชาชน (ม.ร.ว.แสงสุริยลดาวัลย์, 2526) จะเห็นว่า การกล่าวคำกราบบังคมทูล หรือคำถวายพระพรชัยมงคลมีการปรับเปลี่ยนมาตลอดแต่ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 7 ผู้ที่กล่าวคำกราบบังคมทูลหรือคำถวายพระพรชัยมงคล ล้วนแต่เป็นเสนาบดี หรือพระบรมราชวงศ์ แต่หลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ผู้ที่กล่าวคำถวายพระพรชัยมงคล ก็เปลี่ยนเป็นตัวแทนของประชาชน คือ นายกรัฐมนตรี และประธานรัฐสภา ซึ่งถือว่าเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่ง ของระบอบประชาธิปไตย

นอกจากพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว ในพระราชพิธีอื่น ๆ ก็มีผู้แทนของประชาชน ในระบอบประชาธิปไตย เข้ามามีส่วนร่วมในพระราชพิธีด้วย เช่น พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา เป็นอีกพระราชพิธีหนึ่งที่ถูกยกเลิกไปหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งพระราชพิธีขึ้นใหม่ ในวันที่ 24-25 มีนาคม พ.ศ. 2512 เป็นการถือน้ำเฉพาะ ผู้ที่เป็นสมาชิกเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี เท่านั้น การพระราชพิธีวันแรกจะเป็นการเสกน้ำพระพิพัฒน์สัตยาส่วนในวันที่สองเป็นวันที่พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี และถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในพระราชพิธีนี้ และในวันที่สองนั้น นายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา และประธานศาลฎีกา ก็เข้าร่วมในพระราชพิธีด้วย

หนึ่ง นายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา และประธานศาลฎีกา เป็นต้น
แทนของฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ ซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย
แทนประชาชนในระบอบประชาธิปไตย

ในพระราชพิธีอื่น ๆ ที่มีการเสด็จออกมหาสมาคม เช่น พระราชพิธี
เฉลิมพระชนมพรรษา , พระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี, พระ
ราชพิธีรัชมังคลาภิเษก เป็นต้น การกล่าวคำถวายพระพรชัยมงคลในพระราช
พิธีเหล่านี้ส่วนใหญ่กล่าวโดย นายกรัฐมนตรี ถวายพระพรชัยมงคล ในนาม
คณะรัฐมนตรี ท้าราชการฝ่ายทหาร ตำรวจ พลเรือน และประชาชน, ประธาน
รัฐสภา ถวายพระพรในนามสมาชิกรัฐสภาผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นผู้แทนปวงชนชาวไทย
และประธานศาลฎีกาถวายพระพรในนามของข้าราชการฝ่ายตุลาการ

จะเห็นว่า ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 สถาบัน
ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ต่างก็เข้ามามีบทบาทในพระราชพิธีมาก
ขึ้น จึงกล่าวได้ว่า พระราชพิธีในสมัยรัชกาลที่ 9 มีการปรับตัวให้มีความ
สัมพันธ์กับการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมด้วย

นอกจากการปรับตัวให้สอดคล้องกับ การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม
แล้ว พระราชพิธียังมีการปรับตัวให้ทันสมัย และให้เกิดผลจริงในทางปฏิบัติ เพื่อ
ตอบสนองความต้องการของประชาชนมากขึ้น เช่น พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์
สัตยา มีการปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยขึ้น คือ (ม.ล.ปิยะ มาลากุล, 2512)

1. ใช้น้ำฝนตมทำน้ำพระพิพัฒน์สัตยา
2. เลขาธิการพระราชวัง สมุหองค์รักษ์ และ นายแพทย์ประจำ
พระองค์ตมน้ำนั้นก่อน
3. พระถ้วเครื่องต้น และถ้วตมน้ำทั้งหมด ห่อผ้าขาวประจำตรา
ตะกั่ว นำเข้าเครื่องอบความร้อนก่อน
4. เช็ดพระแสงทุกองค์ ด้วยผ้าสะอาด และแอลกอฮอล์
5. เมื่อเสร็จพิธีแล้ว ห่อพระชั้นสาครผูกผ้าประจำตราตะกั่ว นำไป
เก็บไว้ในห้องเลขาธิการพระราชวัง พร้อมทั้งตราประจำห้อง

พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ มีการปรับเปลี่ยนคือในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มีการปลูกพันธุ์ข้าวทดลองในนาทดลองบริเวณสวนจิตรลดา เมื่อเก็บเกี่ยวพันธุ์ข้าวแล้วก็พระราชทานนำมาใช้ในพระราชพิธีประมาณ 40-50 กิโลกรัม ซึ่งกระทรวงเกษตรได้แบ่งไปหว่านที่ลานประกอบพระราชพิธีส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งก็บรรจุของส่งไปยังจังหวัดต่าง ๆ ที่ว่าราชอาณาจักร สำหรับแจกจ่ายแก่เกษตรกรเพื่อเป็นสิริมงคล (กรมศิลปากร, 2525)

จะเห็นว่าการใช้พันธุ์ข้าวที่ผ่านการทดลองปลูกแล้วว่าดีจริง ย่อมทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติแก่เกษตรกรอย่างแท้จริงได้ ความเป็น "สิริมงคล" อย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ เกษตรกรจะต้องได้รับประโยชน์จริงจากพระราชพิธีนี้ด้วย ดังนั้นพระราชพิธีจะคงอยู่ได้ในปัจจุบัน จะต้องตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ ส่วนพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยานั้น ก็ได้มีการปรับปรุงให้ทันสมัยขึ้น โดยการทำให้น้ำและภาชนะที่ใช้ดื่ม เกิดความสะอาดตามหลักอนามัย เพื่อความปลอดภัยแก่ผู้อื่น แสดงให้เห็นว่า ความศรัทธาเลื่อมใสไม่ได้เป็นสิ่งสำคัญเพียงอย่างเดียว ความปลอดภัยของผู้ดื่มก็เป็นสิ่งสำคัญเพิ่มมากขึ้นด้วย

การปรับตัวให้สนองตอบความต้องการของประชาชน ยิ่งปรากฏในพระราชพิธีอื่น ๆ อีก เช่นในพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก และพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ การจัดกิจกรรมในพระราชพิธีจะเป็นกิจกรรมที่เกิดประโยชน์จริง และตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ เช่น โครงการเฉลิมพระเกียรติต่างๆ ได้แก่ การสร้างโรงเรียน ห้างสมุด โรงพยาบาล การปลูกป่า เป็นต้น

นอกเหนือจากที่กล่าวไปแล้วข้างต้น พระราชพิธีในสมัยรัชกาลที่ 9 ยังมีการปรับตัว โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ใกล้ชิดสถาบันพระมหากษัตริย์มากขึ้น เช่น พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ในสมัยรัชกาลที่ 9 มีการจัดที่นั่งไว้ในประรำพิธี ให้กลุ่มชาวนาเกษตรกรได้เข้าเฝ้า และชมพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญด้วย นอกจากนี้ ยังได้จัดให้มีการประกวดผลผลิตข้าวแต่ละภาค และให้ชาวนาผู้ชนะการประกวดผลผลิตข้าวในแต่ละภาครวม 4 คน เข้าเฝ้าฯ รับพระราชทานรางวัลและให้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานสหกรณ์ดีเด่นเข้าเฝ้าฯ รับพระราชทานโล่เกียรติคุณ

การที่พระราชพิธีในสมัยรัชกาลที่ 9 เปิดโอกาสให้ชาวนาหรือประชาชน ได้ใกล้ชิดพระมหากษัตริย์เช่นนี้ นอกจากจะทำให้เกิดกำลังใจในการประกอบอาชีพของประชาชนแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่า สถาบันพระมหากษัตริย์มีการปรับตัวมากขึ้น มีการปรับตัวลดความแตกต่าง เพื่อให้เกิดความใกล้ชิดกับประชาชนมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการหนึ่งของพระราชพิธี คือ การเปลี่ยนแปลงเป้าหมายของพระราชพิธี จากพระมหากษัตริย์ เป็นประเทศชาติและประชาชน เช่น พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาในสมัยรัชกาลที่ 7 การถวายสัตย์ปฏิญาณ มีเป้าหมายเพื่อ พระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ ดังจะเห็นได้จากข้อความตอนหนึ่งในคำสาบาน ถือน้ำพระพิพัฒน์ ดังนี้

. . . จงรักภักดี ชื่อสัตย์สุจริต คิดปกป้องรักษา ใต้ฝ่าละออง
 ธงสีพระบาทให้ปราศจากภัยอันตราย คือ ไม่คิดชบถประทุษร้ายด้วยกาย
 ด้วยวาจาด้วยน้ำจิตร์ และมอบกายถวายชีวิตต่อราชการอันเป็นหน้าที่
 เช่นการรักษาศาสนา กับ รักษาชาติ และบ้านเมือง สนอง
 พระเดชพระคุณ . . . (ม.ล.ปีย์ มาลากุล, 2512)

ส่วนคำถวายสัตย์ปฏิญาณสาบานตัว ในสมัยรัชกาลที่ 9 มีเป้าหมายเพื่อ
ประเทศชาติ และประชาชน เป็นสำคัญ ดังข้อความในคำปฏิญาณตอนหนึ่ง ว่า

ข้าพระพุทธเจ้า ผู้เป็นสมาชิกแห่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์
รามาศิขิตี จะภักดีต่อชาติบ้านเมือง จะซื่อสัตย์ต่อประชาชนและต่อ
หน้าที่ จะปฏิบัติกรทุกอย่างโดยเต็มกำลัง สติปัญญาความสามารถ
และโดยความเสียสละเพื่อความเจริญ ความสงบสุข และ ความ
มั่นคงไพบูลย์ของประเทศชาติไทย จนตราบเท่าชีวิตร่างกายจะหาไม่
(ม.ล.ปีย์ มาลากุล, 2512)

จะเห็นว่า ในคำถวายสัตย์ปฏิญาณตน ของพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์
สัตยาในสมัยรัชกาลที่ 9 ไม่มีถ้อยคำที่กล่าวถึงพระมหากษัตริย์เลย นั่นหมายความว่า
เป้าหมายของพระราชพิธีได้เปลี่ยนไปแล้ว ไม่ได้เป็นการถือน้ำเพื่อพระ
มหากษัตริย์ แต่เป็นการถือน้ำเพื่อประเทศชาติ และประชาชน เป็นที่น่าสังเกต
ว่า คำว่า "ประชาชน" เป็นคำที่เพิ่งจะเริ่มมีความสำคัญ ภายหลังเปลี่ยนแปลง
การปกครอง ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายของพระราชพิธีจึงสอดคล้อง
กับระบอบประชาธิปไตยด้วย

สรุป

พระราชพิธีในสมัยรัชกาลที่ 9 มีการเปลี่ยนแปลงในประเพณีการปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ โดยมีเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลง คือ เพื่อให้มีความสัมพันธ์กับการเมือง เศรษฐกิจ สังคม, เปลี่ยนแปลงเพื่อให้สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย, เปลี่ยนแปลงเพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้ แต่การเปลี่ยนแปลงในพระราชพิธีนี้ มิได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในแนวคิดหลักของสถาบันพระมหากษัตริย์ พระราชพิธียังคงสะท้อนบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่เกี่ยวข้องกับประเทศชาติ ศาสนา และประชาชน อยู่ นั้นหมายความว่า สถานภาพของสถาบันพระมหากษัตริย์ยังคงอยู่เช่นเดิม ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้วก็ตาม และนอกจากนั้นพระราชพิธียังสะท้อนให้เห็นการปรับตัวของสถาบันพระมหากษัตริย์ เพื่อให้สอดคล้องกับสังคมไทย ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์สามารถดำรงอยู่ในสถานภาพเดิมได้ จึงกล่าวได้ว่า พระราชพิธีในสมัยรัชกาลที่ 9 มีความต่อเนื่องในแนวคิดหลัก การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่ได้เป็นการเปลี่ยนจากหน้ามือเป็นหลังมือ แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงภายในความต่อเนื่องของพระราชพิธี